

czy partykularyzmem. Po czwarte wreszcie, pracę czyta się bardzo dobrze, T. Maciejewski ma dobre i lekkie pióro, w rezultacie oddaje do rąk czytelnika interesującą lekturę, która nie traci nic z walorów pracy naukowej, a czyta się ją bez znużenia.

Reasumując, monografia T. Maciejewskiego jest kolejną znaczącą publikacją w dorobku tego Autora.

Zbigniew Naworski (Toruń)

Mikołaj Tarkowski, *Polacy na Litwie i Białorusi pod rządami Aleksandra II (1855–1881). Studium historyczno-prawne*, Gdańsk 2018, ss. 664.

Wydana w 2018 r. monografia autorstwa Mikołaja Tarkowskiego stanowi szerokie kompendium wiedzy o Polakach zamieszkujących w sześciu północno-zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego: wileńskiej, kowieńskiej, grodzieńskiej, mińskiej, witebskiej i mohylewskiej w czasie panowania Aleksandra II, tj. w latach 1855–1881.

Wybór tematu należy uznać za słuszny z wielu względów. Autor podjął się analizy zagadnienia trudnego i złożonego, a zarazem istotnego z punktu widzenia poznania prawno-politycznej sytuacji ludności polskiej w okresie zaborów. Pod względem terytorialnym praca obejmuje obszar – należącego przed rozbiorami do Rzeczypospolitej Obojga Narodów – dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, które nie jest zbyt często przedmiotem zainteresowań polskich badaczy. Pod względem chronologicznym obejmuje czasy panowania Aleksandra II, w których na terenie Cesarstwa Rosyjskiego dokonywała się intensywna modernizacja struktur państwowych. Przeprowadzona przez Autora analiza zagadnień prawnych jest dobrze poprowadzona i świetnie udokumentowana. Tematyka podjęta w pracy nie doczekała się dotąd opracowania w polskiej nauce. Monografia, w ujęciu zaproponowanym przez Autora, ma charakter nowatorski.

W pracy przedstawiono panoramę środowiska Polaków, zamieszkujących wskazane gubernie północno-zachodnie, przede wszystkim przez pryzmat ich prawnego statusu. Autor skoncentrował się na kilku aspektach prawnych, szczególnie istotnych z punktu widzenia wywierania skutków społecznych, takich jak: prawo własności, wolność religijna oraz ustrój szkolnictwa. Analizując obowiązujące i zmieniające się w tym zakresie rozwiązania prawne, Autor dokonał wnikliwej rekonstrukcji statusu prawnego osób identyfikujących się z polskością i polską kulturą. Zmierzył się z próbą zdefiniowania polskości i identyfikacji z polskością osób zamieszkujących te obszary. Wskazał na istniejącą na tym terenie dwuszczeblową świadomość narodową.

Praca została dobrze skonstruowana. Wywód, podzielony na pięć zasadniczych części, jest spójny, a poszczególne zagadnienia znajdują swój logiczny ciąg lub uzupełnienie w następujących po sobie rozdziałach. W pierwszym rozdziale Autor ukazał wszystkie kluczowe dla scharakteryzowania polskiej ludności kwestie w najwcześniejszym okresie panowania Aleksandra II (od 1855 do 1862 r.) – to punkt wyjścia do przedstawienia ewolucji systemu prawnego w kolejnych latach panowania władcy. W rozdziale drugim omówił prawne i polityczne następstwa wybuchu powstania styczniowego, wprowadzane przez administrację rosyjską. Trzy kolejne rozdziały poświęcone zostały trzem kluczo-

wym zagadnieniom prawnym: ograniczeniom w sferze własności dóbr ziemskich oraz statusowi właścicieli ziemskich, Kościołowi katolickiemu w dwóch tradycjach: rzymskiej i greckokatolickiej oraz systemowi szkolnictwa.

Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystana przez Autora imponująca baza źródełowa. Autor wykorzystał zbiory licznych archiwów i bibliotek: polskich, litewskich i rosyjskich, a także zbiory prywatnych archiwów. W szerokim zakresie wykorzystał źródła drukowane, dzienniki, wspomnienia, rozmaite sprawozdania, opinie, listy, komentarze czy źródła publicystyczne, a także wiele innych materiałów źródłowych. W wykorzystanej literaturze przedmiotu, bliskiej pięciuset pozycji, niczego chyba nie brakuje, nawet najdrobniejszych prac, co świadczy o szczególnie solidnej i wnikliwej kwerendzie.

Praca jest napisana poprawnym językiem, w ciekawy sposób. Myślę, że zainteresuje nie tylko specjalistów, ale także czytelników zafrapowanych losami Polaków w okresie zaborów czy interesujących się dziejami Cesarstwa Rosyjskiego. Praca wypełnia w znacznym stopniu występującą dotąd lukę w nauce polskiej i stanowi zarazem istotny wkład w rozwój dziedziny, jaką jest historia prawa i ustroju.

Małgorzata Materniak-Pawłowska (Poznań)

Amerykańska myśl polityczna, ekonomiczna i prawna – zagadnienia wybrane, Tom I, red. M. Urbańczyk, Ł. Bartosik, M. Tomczak, Poznań – Łódź 2018, ss. 382.

Monografia *Amerykańska myśl polityczna, ekonomiczna i prawna – zagadnienia wybrane* stanowi zbiór prac autorów wielu pokoleń oraz ośrodków naukowych zagranicznych i polskich. Każdy czytelnik interesujący się myślą amerykańską z pewnością znajdzie w tej książce coś wartościowego. Praca składa się ze wstępu autorstwa M. Urbańczyka i Ł. Bartosika i czterech części, które redaktorzy wyodrębnili biorąc pod uwagę tematykę artykułów.

Pierwsza część książki przedstawia koncepcje amerykańskie i europejskie, które wpływają na myśl polityczną, ekonomiczną i prawną Europy oraz Stanów Zjednoczonych. Otwiera ją tekst pod tytułem *Amerikanizacja polskiej polityki i prawa – lekcja z komparatystyki czy komparatystyczna dekoracja?* Autor zwraca uwagę, że nie zawsze, mimo wstępnych podobieństw, da się porównywać rozwiązania funkcjonujące w różnych krajach. Ludwikowski próbuje w artykule porównać zmiany prawne zachodzące w Polsce dotyczące Trybunału Konstytucyjnego czy sądów z uregulowaniami, które funkcjonują w Ameryce. Dochodzi do wniosku, że „polityzacja” zachodzi w każdym systemie, jednak w Stanach są pewne nieprzekraczalne granice, których nie ma w Polsce. Zastanawia się także między innymi nad granicą prerogatyw prezydenckich w USA i w naszym kraju. Skupia się na prawie łaski, które przysługuje prezydentom w obu systemach, ale różnicuje konsekwencje stosowanie tego prawa w opisanych przez siebie przypadkach (Joe Arpiano w USA, M. Kamiński w Polsce). Stwierdza, że w przypadku amerykańskim nikt nie podniósł argumentu, że prezydencki akt prawa łaski był nielegalny, co wielokrotnie zdarzyło się w Polsce.